

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΕΝΑ ΜΥΘΟ ΚΑΙ ΜΙΑ ΕΚΘΕΣΗ

Δήμητρα Μήττα
Φιλόλογος-συγγραφέας

Υπάρχει έγκυρη μέθοδος προσέγγισης των μύθων; Θα προσπαθήσουμε να φωτίσουμε το ερώτημα αυτό κρατώντας ως άξονα τη μέθοδο που εφάρμοσε ο επιστημονικός επιμελητής της εκθεσης Ηρακλής ήρως μέγιστος. Ο ήρωας των αγωνών, του περιβάλλοντος και του πολιτισμού Πάνος Βαλαβάνης, Αναπληρωτής Καθηγητής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Θέμα πρώτο: *Η διαμόρφωση του μύθου του Ηρακλή.*

Στους συνοδευτικό της έκθεσης κατάλογο αναφέρεται ότι ο μύθος του Ηρακλή διαμορφώθηκε σταδιακά από: α) την προφορική παράδοση, β) αοιδούς, ποιητές, καλλιτέχνες, φιλοσόφους, γ) τοπικές παραλλαγές και συσωματώσεις, δ) «ενεταλόγους». Η τελική κρυστάλλωση και οργάνωση των τοπικών παραλλαγών έγινε από μιθογράφους των ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων.

Πρόβλημα: Πώς προσεγγίζεται ένας μύθος, το χρονικό εύρος της διαμόρφωσης του οποίου καλύπτει την περίοδο από την παλαιολιθική, πιθανών, έως και το τέλος της αρχαιότητας;

Ο επιμελητής διερεύνησε το μύθο του Ηρακλή με τη μέθοδο της «ανασκαφής» και αναζητώντας στρωμάτα διαμορφώσεως. Ταξινόμησε δηλαδή τους άλιμους ανά εποχές και στη σχέση τους με τις προσθέμεις των ανθρώπων να επιβιώσουν μέσα στη φύση, να βελτιώσουν τη ζωή τους, να οργανωθούν σε κοινωνικές ομάδες: Κρήτη, επομένως, για τη διαστρωμάση που προτείνει ο επιμελητής είναι η ιστορική πραγματικότητά όπως τη γνωρίζουμε μέχρι τώρα, από την προστορική περίοδο μέχρι τη ρωμαϊκή, με ενδιάμεσες περιόδους τη νεολιθική, τη μικηναϊκή, τους γεωμετρικούς-αρχαϊκούς χρόνους, την κλασική και την ελληνιστική, ή, για νίνοιμε ποι συγκεκριμένου, μέσα από γενοντά και άθλους, από την προσπάθεια του ανθρώπου για «έξιμερώσεις» τη φύση (λέων Νεμέας, Στυμφαλίδες ορνιθές, Λερναϊκά Υδρα: προστορική περίοδος), να «έξιμερώσεις» και να εντατιλίσεις αγριού ζώου (Κερυνίτις έλαφος, Ερυμάνθιος κάπρος, ταύρος της Κρήτης: νεολιθική περίοδος), να κατασκευάσει εγγειοφετικά έργα (Κόπρος Αυγεία, διαμάχη με τον Αχελώο για τη Δημηνεία: μικηναϊκή περίοδος), μέχρι την πολιτική κάρπωση του κύρους

1. Ηρακλής και Αχελώος με μορφή γηγενείδων όντος. Ερυθρόμορφη στάμνη του Οίκου. Λαούνινο, Βρετανικό Μουσείο.

του Ηρακλή και των απογόνων του από την πλευρά πολέων ή βασιλικών οικιών μέσω επινοημένων επιγειμάτων (γεωμετρικού/αρχαϊκοί χρόνοι, ελληνιστική, ρωμαϊκή περίοδος), την προβολή σε αυτόν άλιτρικών ιδεώδων και υπαρξιακών ερωτημάτων, όπως η αναζήτηση της αδάνασιας (βόδια του Γηρυόνη, σύλληψη του Κέρθερου, μήλα των Εσπεριδών: κλασική περίοδος), και μέχρι την αμφισβήτηση του ως προτύπου συμπεριφόρας (κλασική περίοδος) αλλά και την προβολή του ως τέτου (ρωμαϊκή περίοδος).

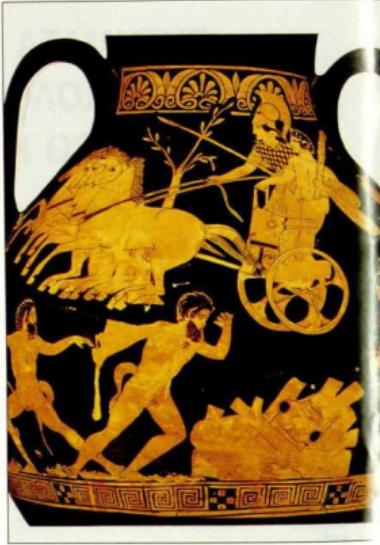
Ερώτημα πρώτο: Υπάρχει ένας ήρωας με το όνομα Ηρακλής; Η προφανής απάντηση είναι πως όχι. Μπορούμε όμως να εικάσουμε ότι σε κάθε περίοδο και σε διάφορες περιοχές στον ελλαδικό χώρο υπήρχαν άτομα ηγετικά μιας ομάδας, με χαρίσματα που τη βοηθήσαν στην επιβίωση και τη συγκρότηση της. Και ακόμη ότι αξιόλογα έργα του παρελθόντος, για τα οποία οι μεταγενέστεροι δεν

2. Νύμφες των πηγών σήμαντο τις τελεταίες φλόγες στην φωτό που έκαναν τον Ηρακλή. Έφελε στην Οίτη ζευγένετο και τάκι ο πρώτος, νέος, σύγενος και σπερνανθέν, πάνω σε όρμα που οδηγεί τη Αθήνα. Ερυθρόμορφη πελίκη του Ζευγόφορου του Κόδρου, 450 π.Χ. Μόνον, Staatliche Antikensammlungen.

είχαν πληροφορίες για τον τρόπο επίτευξή τους, αποδόθηκαν και συγκεντρώθηκαν σε ένα πρόσωπο με θυμαστά χαρίσματα. Αυτά είναι τα πιθανά συμπεράδατα που προκύπτουν από τον τρόπο προσέγγισης του μαθών στη συγκεκριμένη έκθεση. Εξάλλου, στον κατάλογο της έκθεσης στημειώνεται: «Η προσωπικότητά του προήλθε από άρχικο ήρωα Αργείου και έναν υστερογενή Θηβαίο, τον Άλκειδη [...]», που αργότερα οι μιθολογοί του κύκλου ενοποιήθηκαν» (σ. 10). Και γνωρίζουμε ότι ο γιος του Αμφιτρύωνα [Δία] και της Άλκμηνής ονομάζονται καταρχάς Άλκειδης, πατρωνυμικό από το ονόμα του παππού του Άλκαιον. Όταν ο ήρωας ζήτησε να εξελευθερίσει στο μαντείο των Δελφών για το φόνο των παιδών του από τη Μεγάρα, η Πυθία, μαζί με άλλες εντολές, τον πρόσταξε να αλλάξει και το ονόμα του σε Ήρακλη.

Εποιέμενος, θα λέγαμε ότι στην ανάγνωση των άθλων «του Ηρακλή» δεν προϋποτίθεται κανένα απολύτως υποκείμενο. Η μιθική εξαποικιεύουσα συλλογικών δράσεων, η μιθική αποδοση της δράσης διαφορετικών ιστορικών προσώπων, ξεχωριστών για τις ικανότητές τους, σε μία μόνο προσωπικότητα, η μιθική ενοποίηση ατομικών δράσεών του, καλύπτει μια καθημερινότητα εξαιρετικά περιπλοκή, ρευστή, μετακινούμενη και μεταβλητή, πολλαπλή και ασαρή. Και αν η «πολιτική» αυτή ανάγνωση αποιειροποιεί εν μέρει τη ζωή, τις κοινωνικές σχέσεις, τα επιτεύγματα, ωστόσο τη δύναμη του μαθών έγκειται στο να παραμένει μιθώδης και στο να αναπαράγεται μεταβαλλόμενος, ανάλογα με τις προσδοκίες που επενδύει η κάθε εποχή σε αυτόν.

Ερώπτημα δεύτερο: Η διαμόρφωση των νεότερων (πάντα μέσα στο πλαίσιο της αρχαίότητας) μύθων γίνεται αυθαίρετα ή με βάση κάποια παρα-

δοσιακά μοντέλα: Για παράδειγμα, πώς διαμορφώθηκε ο μαθώς της διαμάχης του Ηρακλή με τον Αχελώο για τη Δημιουρία;

Ο Π. Βαλαβάνης σημειώνει: «Ο αγώνας του Ηρακλή με τον Αχελώο [...] θεωρείται ότι έχει ως ιστορικό πυρήνα κάποια πραγματικό έργο διευθέτησης με τεχνητές όψεις της ακανόνιστης πορείας του ποταμού. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η διαμάχη [...] υποδηλώνει αμφισβήτηση των συνόρων Αιγαίους και Ακαρνανίας, των οποίων όρio ήταν πάντοτε ο ποταμός». Οποιος κι αν είναι ο πραγματική εκδοχή, το ζήτημα είναι ότι ο μαθώς έπρεπε να πλαισιεί με ένα βαθμό αληθοφάνειας και αναγνωρισμόττητα. Παράδειγμα πρώτο: Είναι γνωστό ότι σε περιπτώσεις διεκδίκησης μια νύφη από περισσότερους μνηστήρες ορίζονται αγωνες. Όποιος νικούσε, θα παντρεύονται το κορίτσι. Με αυτόν τον τρόπο αποφευγόταν η σύγκρουση ανάμεσα στους μνηστήρες και στους οικούς τους ή τον οίκο στον οποίο ανήκε το κοπέλα. Παράδειγμα δεύτερο: Η ανάληψη του Ηρακλή στον Ολυμπο τοποθετήθηκε στην κορυφή του όρους Οίτη, προφανώς επειδή εκεί τελούν πανάρχαιες τελετές φωτιάς.

Ερώπτημα τρίτο: Πώς εξεγείται η αμφισβήτηση του Ηρακλή ως ήγικου προτόπου από τους δραματικούς ποιητές του 5ου αιώνα, την ίδια ακριβώς περίοδο που καθιερώνεται ως ήγικο πρότυπο;

Έχουν την εντύπωση ότι οφείλεται στους ίδιους λόγους που οδήγησαν και στη γελοιοποίηση του Σωκράτη: Είναι η ίδια η ισχύς και το κύρος αυτών των μορφών που προκαλεί την αμφισβήτηση. Ποιος ενδιαφέρεται να αμφισβήτησε κάπι που είναι περιορισμένου μεγέθους;

4. Παράδειντος, Ο Ηρακλής και οι Αμαζόνες, 1922.

Θέμα δεύτερο: Η διαχρονία του Ηρακλή.
 Ή μέθοδος που προτείνει ο Π. Βαλαβάνης, και που μας βρίσκει απόλυτα συμφωνούς, είναι αυτή της «συγχρονίας», δηλαδή της ένταξης του κάθε μύθου στο χωροχρονικό πλαίσιο της δημιουργίας του, αποφέύγοντας τις προβολές που επιδώκει μια εποχή (νεοτέρη) στα μια άλλα (παλαιότερη). Ωστόσο, ο μύθος εξακολουθεί και ζει και σε «ένα» περιβάλλοντα. Π.χ. ο Ηρακλής υπήρξε πρότυπο ηθικής ζωής για τον χριστιανό. Στην κινηματογραφική ιταλική παραγωγή του μεσοπολέμου υπήρξε το μέσο με το οποίο η κινηματογραφική βιομηχανία εκπρόθετο τον παρακμάζοντα Ταρζάν φέρνοντας μαζί του «Έκτος από τη λατρεία του γυμνού μυαδούς ανδρικού σώματος, και λίγη δόση σαδισμού, βίας, ερωτισμού, σπάρας, μαζί με την επικο-μυθολογική διάσταση των περιπτειών του»². Στη συγχρονή εποχή των σούπερμαν/σπάιντερμαν επιβιώνει διπλά στη Ζήνα.

Ερώτημα πρώτο: Τι είναι αυτό που κάνει έναν ήρωα ή ένα μύθο να λειτουργεί διαχρονικά;

Η αρχετυπικότητά θα μπορούσε να πει κανείς. Δηλαδή, όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που επιτρέπουν την επιβίωση του ήρωα ή του μύθου πέρα από τις άποιες αλλαγές (καινοτικές, οικονομικές, πολιτικές, ιδεολογικές) που έχει υποστεί το περιβάλλον που τους δημιούργησε. Όλα δηλαδή εκείνα τα χαρακτηριστικά που τους ανάγουν σε κλασικές δημιουργίες.

3. Μαμπούζε, Ηρακλής και Διηπάνειρα, 1517.

Ερώτημα δεύτερο: Συμβάλλει η διαχρονία του μύθου στην επιστημονική ανάγνωσή του ή θα πρέπει να μιλούμε για αναγνώσεις σε δύο επίπεδα; Άλλα σε τι θα μπορούσε να συμβάλει ο αμερικανός Ηρακλής στο ομωνύμιο τηλεοπτικό σίριαλ στην

5. Προστομασία θυσίας κριού από τον Οινόμαο στην Αρτεμή πριν από τον αγώνα του με τον Νέλωτα. Ερυθρόμορφος κρατήρας, 380-370 π.Χ.

6. Ο Δίας ανάμεσα στον Ονύμο και τη Στερόπη (δεξιά), τον Πέλοπα και την Ιπποδάμεια (αριστερά) στο ανατολικό αέτισμα του ναού του Διού στην Ολυμπία.

ανάγνωση του πρωτότυπου Ηρακλή ή του Αχιλλέα-Μηραντ Πίτ στην προσέγγιση του ομηρικού Αχιλλέα;

Στον αμερικανό Ηρακλή ή Αχιλλέα προβάλλονται και αναγνωρίζονται στοιχεία της αμερικανικής κοινωνίας που τους παρήγαγε, την ιδεολογία και τις αείσεις της. Επομένως, μιλούμε για αναγνώσεις σε δύο επίπεδα, της συγχρονίας και της διαχρονίας.

Θέμα τρίτο: Ο Ηρακλής και η Ολυμπία.

Στη σ. 40 του καταλόγου επιστηματίεται η σχέση του Ηρακλή με τους Ολυμπιακούς αγώνες. Διπλά ακριβώς παρατίθεται ένα απόσπασμα από τα Ηλειακά του Παυσανία. Το αντιγράφουμε: «Ο Ηρακλής, που ήταν ο μεγαλύτερος στην ήλικιά, χάριν παιδιάς, ἐβαλε τους ἀδελφούς του να τρέξουν και τον νικήτη τον τίμησε με στεφάνι αγριελάδα» (5.7.7). Ωστόσο, ο Ηρακλής του συγκεκριμένου χριστού δεν είναι ο Ηρακλής των άλλων, ο γιος της Άλκμηνης, αλλά ένας από τους Ιδαίους Δακτύλους στους οποίους ανέθεσε η Ρέα τη φύλαξη του Διά, ώστε να τον προφυλάξει από τις ορέδεις του πατέρα του, Κρόνου.

Θα προσπαθήσουμε να οργανώσουμε το υλικό των πηγών που έχουμε στη διάθεσή μας για την περίπτωση των αγώνων, ώστε να οδηγηθούμε σε ορισμένα συμπεράσματα.

Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης (ιστορικός του 1ου αι. π.Χ.) και ο Απολόδωρος (γραμματικός που γεννηθήκε κατά πάσα πιθανότητα τον 1ο αι. μ.Χ.) αποδίδουν στον Αργείο ήρωα Ηρακλή την καθιέρωση των Ολυμπιακών αγώνων, ύστερα όμως από διαφορετικά γεγονότα και για διαφορετικούς λόγους; Ο Διόδωρος μετά το τέλος της Αργοναυτικής εκστρατείας στην οποία είχε συμμετάχει και ο Ηρακλής (4.53.4-6), ο Απολόδωρος μετά τη νίκη του ήρωα επί του Αυγεία στην Ήλιδα (2, 139-141). Αντίθετα, η περιήγησης του 2ου αιώνα μ.Χ. Παυσανίας, ο οποίος στα Ηλειακά του κάνει αναφορά στην προϊστορία των Ολυμπιακών αγώνων μέχρι την καθιέρωσή τους ως πανελλήνιων, την τελική συγκρότηση του καταλόγου των αγωνισμάτων, τους κανόνες που από την έναρξη των αγώνων και στη διάρκειά τους, την ανάληψη της ευθύνης για τη διεξαγω-

γή τους, αναφέρεται σε έναν άλλον Ηρακλή, πολύ παλαιότερο από τον πανελλήνιο ήρωα, από την Κρήτη (5.4-5.9). Ας παρακολουθήσουμε τον λεπτόμερέστατο περιηγητή.

I. Η προϊστορία των αγώνων

1. Λέγετα ότι Κρόνος και Δίας πάλεψαν στην Ολυμπία για την εξουσία: άλλοι πάλι λένε ότι ο ίδιος ο Δίας καθιέρωσε τους αγώνες μετά τη νίκη του επί του Κρόνου (5.7.10).

2. Προς την την πρώτη όρχοντα του ουρανού, του Κρόνου, κτίστηκε ναΐς στην Ολυμπία από τους ανθρώπους του χρυσού γενένος (5.7.6).

3. Απόλλων και Ερμής διαγνώστηκαν στο δρόμο, με νικητή τον Απόλλωνα, ενώ ο ίδιος θεός νίκησε τον Άρη στην πυγμαχία. Λόγω των εικόνων του Απόλλωνα στους αγώνες καθιερώθηκε και το παιδίου του αυλού κατά τη διάρκεια του πεντάθλου (5.7.10).

II. Ηρακλής Ιδαίος

Ο Ηρακλής, που ήταν ο μεγαλύτερος στην ήλικι, χάριν παιδιάς, ἐβαλ τους ἀδελφούς του να τρέξουν και τον νικητή τον τίμησε με στεφάνι αγριελάδα» (5.7.7). Ο Ηρακλής στον οποίο αναφέρεται ο Παυσανίας δεν είναι ο Ηρακλής των άλλων, αλλά ένας από τους Ιδαίους Δακτύλους στους οποίους ανέθεσε η Ρέα τη φύλαξη του μικρού Διά, ώστε να τον προφυλάξει από τις ορέδεις του πατέρα του Κρόνου. «Ο Ηρακλής λαϊόν το ίδιος ἔχει τη δόξα ότι πρώτος θεσπίσει τους αγώνες και τους ονόμασε Ολυμπιακούς. Αυτός ορίστηκε για νίγνοντας οι αγώνες κάθε πέντε χρόνια, γιατί αυτός και τα αδελφά του ήταν όλοι μαζί πέντε τον αριθμό» (5.7.8).

III. Από τον Ιδαίο Ηρακλή στον Αργείο Ηρακλή
Ανάμεσα στους δύο ήρωες Ηρακλείς που εμπλέκονται με την ίδρυση και την οργάνωση των αγώνων μεσολαβούν αρκτετές γενέτες:

1. Πεντήντα χρόνια μετά τον κατακλυσμό του Δευκαλίωνα ήρθε από την Κρήτη ο γιος του Κάρδου Κλύμενος, που καταγόταν από τον Ιδαίο Ηρακλή. Αυτός ίδρυσε προς την προγόνου του βωμό, στον οποίο έδωσε την επωνυμία Παραστατής (5.8.1.).

2. Ο γιας του Αεθέλιου Ενδυμίων ανέτρεψε τον Κλύμενο από την εξουσία και οργάνωσε στην Ολυμπία αγώνες δρόμου για τα παιδιά του με έπαθλο τη βασιλεία (5.8.1).

3. Μια γενιά αργότερα, ο Πέλοπας οργάνωσε αγώνες προς τιμή του Ολυμπίου Διός, λαμπρότερους απ' ότι στο παρελθόν (5.8.2).

4. Όταν σκόρπισαν τα παιδιά του Πέλοπα σύντοτη την Πελοπόννησο, ο Αμυθάων, ανευίσιος του Ενδυμίων, οργάνωσε τους αγώνες (5.8.2).

5. Έπειτα από αυτούν, Πελίας και Νηλέας τους οργάνωσαν από κοινού (5.8.2).

6. Ακολούθουν ο Αυγέας και ο Ηρακλής, «ο γιος του Αμφιτρύωνα, σταν κατέλαβε την Ήλιδα». Σε αυτούς τους αγώνες έτρεξε ο ίδιας με τα άλογα του Ηρακλή. «Λένε και για τον ίδιο τον Ηρακλή ότι νίκησε στην πάλη και το παγκράτιο, καὶ στεφάνως τους νικήτες» (5.8.3-4).

7. «Μετά τη βασιλεία του Οέντου, που κι αυτός οργάνωσε τους αγώνες, την Ολυμπία σταμάτησαν μέχρι τη βασιλεία του Ιρίτου», ο οποίος και ανανέωσε τους αγώνες (5.8.4).

IV. Η σύγχυση

Ποιος λοιπόν είναι ο ίδρυτης των Αγώνων; Ο ίδαιος Ηρακλής, ο Κομπήτης, η λατρεία του οποίου στην Ολυμπία ανάγεται σε παλαιότατη εποχή, όπως και του Κρόνου, της Ρέας, της Γαίας, της Ειλείθιας, της Θέμιδας;⁵ Ή ο νεότερος Ηρακλής, ο Αργείος ήρωας, ο άλιος του οποίου κορυφών το ναό του Ολυμπίου Διός και οι οποίοι «μαζί με την αρματοδρομία Πέλοπα-Οινόμαου και την Κενταύρομαχία αποτελούσαν μαζί παλυστήμαντη τρόλγια, έμβλημα για τους αθλούμενους στον ιερό χώρο της Ολυμπίας»⁶; Θυμίζουμε ότι τόσο ο Πέλο-

πας όσο και ο Ηρακλής αργότερα οργανώνουν Ολυμπιακούς αγώνες.

Τι προκύπτει από τα έως τώρα δεδομένα;

1. Οι απαρχές των Ολυμπιακών αγώνων χάνονται στο βάθος της μυθολογικής άχλης, ηδη από τη δεύτερη θεϊκή δυναστεία.

2. «Ένας Κρήτας αναγνωρίζεται ως ο ίδρυτης των Ολυμπιών, όπως οι Κρήτες ιερεῖς ήταν οι ίδρυτες του μαντείου των Δελφών (γνωρίζουμε ότι η Κρήτη είναι μία από τις μητρες των θεογονικών παραδόσεων του ολυμπιακού πανθέου).

3. Αναγνωρίζονται διάφορες φάσεις διαμόρφωσης των Αγώνων μέχρι την καθίερωσή τους ως πανελλήνιων και την οριστική συγκρότηση του καταλόγου των αθημάτων (στην αρχή τα Ολυμπιακά περιλάμβαναν μόνο αγώνα δρόμου, ενώ στο κείμενο του Διοδώρου, όπου ο Ηρακλής εμφανίζεται ως ίδρυτης, ευθύς εξαρχής καθιερώνεται μια ποικιλία αγώνων, ιππικού και γυμναστικού).

4. Όσοι εμφανίζονται ως ίδρυτες (Πέλοπας, Ηρακλής, Ιφιτος) μπορεί να ανακατίσουν τους αγώνες προσθέτοντας αγωνίσματα ή ανανεύοντας την τέλεση των αγώνων⁷ μέχρι την τελική καθιέρωσή τους ως πανελλήνιων από τοπικούς που ήταν ο Ηρακλής «έστειλε θεωρώντας να αναγείλουν στα πόλεις τη διεξαγωγή των αγώνων για τα παρακαλούμενά τουν» (Διόδ. Σικελ., 4.53.5).

5. Οι διάφορες παραδόσεις για τις απαρχές και την καθιέρωση αντανακλούν προφανώς θρησκευτικές και πολιτικές διαφορές των φύλων που ήταν η ιστορία τους συνδέθηκε με το χώρο της Ολυμπίας. Για παράδειγμα, οι Πισσάτες υποστηρίζουν ότι τους αγώνες ίδρυσε ο Πέλοπας μετά τη νίκη του επί του τότε βασιλιά του τόπου Οινόμαου, ενώ οι αντίπαλοί τους, οι Δωριείς Ηλείοι, υποστή-

7. Η Αθηνά κατέβαλε την γίγαντα Άλκωνέα με τη βοήθεια του Ηρακλή.
Από το Βιβλό του Διός στην Πέργαμο, 2ος αι. π.Χ.,
Βερολίνο, Pergamonmuseum.

ρίζαν ότι τους αγώνες ίδρυσε ο Ηρακλής⁹. Παραμένει, λοιπόν, το ερώτημα: Πώς εμπλέκεται τόσο εντόνα ο νεότερος Ηρακλής, σε σημείο που σχεδόν να απορροφά τον παλαιότερο ομώνυμο ήρωτη;

1. Είναι γνωστή η τάση της απόδοσης και της συμπύκνωσης σε ένα πρόσωπο πολλών οπουδάιων γεγονότων που μπορεί να εκτείνονται σε βάθος χρόνου πολλών γενεών¹⁰ αυτό λ.χ. ισχύει για τον πανελλήνιο ήρωα Ηρακλή, στο πρόσωπο του οποίου συμπικνύνονται γεγονότα από την προϊστορική περίοδο μέχρι τη ρωμαϊκή.

2. Ο δεύτερος λόγος νομίζουμε ότι είναι το θηβικό ανάστημα που προσδοθήκε στον Ηρακλή αλλά και η οματική του ρύμη. Αφενός ο ήρωας λειτουργείσεως ως το πρότυπο του αθλητή, αφετέρου η επικλήση στο δόναυμά του προσεδίδει κύρος σε κάθε εκδήλωση που θεωρείτο ότι έχει καθιερωθεί από εκείνον.

3. Ο τρίτος λόγος είναι η πανελλήνια ειμέλεια του, ικανή να συνεννέψει και να συμβάλει σε εκεχειρίες. Σε αυτό το συμπέρασμα οδηγούμαστε από ένα ακόμη χωριό του Παυσανία (5.4.6): «Σε μια εποχή η Ελλάδα κατατρύχατον από εμφύλιες διαμάχες και από λοιμό, ο Ιφράτης ρυπήσει τον θεό των Δελφών για την απαλλαγή από τις συμφορές. Και λένε ότι η Πυθία του μήνυσε ότι πρέπει ο ίδιος ο Ιφράτης και οι Ηλείοι να ανανεώσουν τους Ολυμπιακούς αγώνες. Ο Ιφράτης έπει-

σε τους Ηλείους να θυσιάζουν και στον Ηρακλή, τον οποίο μέχρι τότε θεωρούσαν εχθρό τους»¹¹.

Θέμα τέταρτο: Το λεκτικό

Ερώτημα: Μπορούμε να διαβάσουμε το μύθο του Ηρακλή –και τον οποιοδήποτε μύθο– με όρους σημειωσύνης; Ας ορίσματα παραδείγματα από τον κατάλογο της έκθεσης;

1. «Ηρακλής ήρωας μέγιστος. Ο ήρωας των αγώνων, του περιβάλλοντος και του πολιτισμού» (πίτλος). Η οικολογική δράση του Ηρακλή. Ο Ηρακλής ως εκπλοιστής ήρωας. Τα παλαιότερα και περισσότερα κατορθώματα του Ηρακλή σχετίζονται με τον εξανθρωπισμό της φύσης (σ. 16, 22, 15).

Η λέξη οικολογία είτε τη χρησιμοποιήσει κανείς με τη σημασία που δίνουν τα λεξικά («η επισήμη που μελετάει τις σχέσεις των οργανισμών μεταξύ τους και με το περιβάλλον τους»), είτε με την τρέχουσα χρήση ως προστασία του περιβάλλοντος, δεν νομίζουμε ότι ανταποκρίνεται ούτε στους άθλους αυτούς καθαυτούς ούτε και στην ουσία των προθέσεων του επιμελητή της έκθεσης, που ήταν προφανώς να φανεί η σχέση του ανθρώπου με τα ζώα, είτε σε μια προσπάθεια εξόντωσης δύσων τουν απειλούσαν με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, είτε σε μια προσπάθεια εξημέρωσης ζώων και συνύπαρξης με τρόπο

8. Ο Ηρακλής σκοτώνει τον Βουνότηρα, για του Ποσειδώνα και ριψήστη της Αιγαίου, ο οποίος, ύστερα από τη σειρά από τακες ασθενεις που έπληξαν την Αιγαίου, καθέιρωσε ενισχυτικά θυσία έξουν προς τον Δία στη Μεμρύδα από τον ασφάλεια ενάντιο σε φυλακές κατεστρατού Καιρεστονή υδρία 520 π.Χ. Βιέννη, Kunsthistorisches Museum.

που εξυπηρετούσε τις προθέσεις του ανθρώπου. Το ίδιο ισχύει και για τη φράση «ο ήρωας του περιβάλλοντος». Εξάλλου, η απόδοση στον Ήρακλή του ρόλου του «Ξανθρωπιστή της φύσης» υποδηλοί σχέσεις υποταγής της φύσης στον ανθρώπινο και παραπέμπει σε σύγχρονες και καταστροφικές συμπεριφορές του ανθρώπου απέναντι στη φύση, κατά που αντίκειται σε όλα τα γνωστά τελετουργικά απόδοσης τιμών στη φύση κατά την αρχαιότητα.

Αν με τον όρο οικολογία υποδηλώνεται, όπως πολλοί καλό πρόκυπτε από τα κείμενα που παραπίνεται, ότι ο ανθρώπος προσποιείται να ελεγχεί μέρος της φύσης, ώστε να επιβιώσει μέσα σε αυτή, με αυτή εκείνη του παρέχει μέσα από τις ελεγχόμενες παρακλήσεις και τον έλεγχο φυσικών δυνάμεων, όπως των νερών (άλλωστε μια από τις σημασίες της λέξης «ελεγχός» είναι η «Έξημέρωση»), ωστόσο, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι αυτό που δηλώνεται καθαρά κυριαρχεί έναντι αυτού που υποδηλώνεται. Σπηλιά ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι φράσεις «Ο Ήρακλής αποκατιστά τη φυσική τάξη» (ι) πλευρώντας με τρομακτικές δυνάμεις της φύσης (Κεντραριού, Γίγαντες»).

Οι τελευταίοι αυτοί μύθοι αποτελούν προφανώς μια μιθολογική απόδοση προκοσμικής κατάστασης που ο παλαιό - η προεπιστημονικός ανθρώπινος φαντάζεται χαοτική, σκοτεινή, παγερη, ασταθή, υγρή, χωρὶς καθαρά περιγραμμάτα, όχι εὐ-μορφή, μορφή, α-μορφή, α-σχημή. Βεβαίως, οι νίκες του αυτές, όπως και γενικά των Ολυμπίων εναντίον των Γιγάντων σηματοδούούνται στη καθέρωση των αέιων του ελληνικού πολιτισμού, συμπεριλαμβανομένης, πρωτίστως μάλιστα, της οικονομίας. Με αυτήν την έννοια, ότι δηλαδή συμβάλλει στην επιβολή αξώνων συγκεκριμένων κοινωνικών συνόλων που δρούν σε ένα συγκεκριμένο φυσικό περιβάλλον, μπορούμε να αποδεχθούμε το ρόλο του Ήρακλή ως εκπολιτιστή.

2. «Σύνκρουση του Ήρακλή με κακοποιούς και περιθωριακές ομάδες [...] με απάνθρωπα στοιχεία (σ. 22, 24)». Για ποιους όμως κακοποιούς, περιθωριακούς, απάνθρωπους; Η σύνκρουση υποδηλώνει μετάβαση, η οποία, αποδόμηνη με όρους ημήκης (κακοποιοί, περιθωριακοί, απάνθρωποι), περιγράφεται από την πλευρά θῶν είναι φορείς των νέων δεδομένων πολιτικής & κοινωνικής / οικονομικής οργάνωσης και συγκρότησης έναντι άλλων παλαιότερων.

3. «Ο Ήρακλής προσπαθεί να αποκαταστήσει την ανθρώπινη ημήκη τάξη (απελευθέρωση του καλού) [!]», που όμως συγκρουόταν με την ημήκη τάξη των θεών (τιμωρία του Προμηθέα από τον Δία). Με αυτή τη φράση συνοψίζεται ο ρόλος του Ήρακλή στην απελευθέρωση του Προμηθέα, κλέφτη της φωτιάς από τους θεούς και δωρητή της φωτιάς στους ανθρώπους. Ποιος αποκαταστάστηκε ενοείται εδώ: Ποιας ημήκης τάξη και ποιο καλό; Με ποιους όρους και με ποιανού τους όρους; Η ικανότητα ελέγχου της φωτιάς αποτελεί αφενός την απαρχή της τεχνικού πολιτισμού, αφετέρου την απαρχή της διαφοροποίησης του ανθρώπου από το ζώο, καθώς τρέω πια ψηλάνεντη την τροφή του, αλλά και την απαρχή της συγκροτημένης ομαδικής ζωής γυρά από τη φωτιά (την εστία), άρα της προσπάθειας για συντήρηση με

την καθιέρωση κανόνων. Επομένως, δεν μπορούμε να μιλούμε για απελευθέρωση του καλού, αλλά για εξελίξεις στην τεχνική που επιτρέπουν την επιβίωση των ανθρώπων και περαιτέρω την καλυτέρευση των θυντών της ζωής τους.

Συμπέρασμα;

Η προσέγγιση των μύθων οφείλει να γίνεται με όρους της εποχής που τους δημιουργήσαν, αποκαλύπτοντας τις διάφορες φάσεις διαμόρφωσης. Και όταν μιλούμε για όρους, εννοούμε τοσού τις συνθήκες όσο και τις λεξίες. Διαφορετικά δημιουργούνται παρανοήσεις ή οδηγούμαστε σε αναγνώσεις που αφορούν στις ανάγκες της εποχής μας, όχι όμως στην ουσία του μύθου.

Σημειώσεις

1. Αθηνά: ΥΠΠΟ, Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων, Μουσείο Γουλανδρίου Φυσικής Ιστορίας, 2004. Η έκθεση πραγματοποιείται στο Μουσείο Γουλανδρίου Φυσικής Ιστορίας: Διάρκεια έκθεσης: Φεβρουάριος 2004 - Ιουνός 2005.

2. Μητράκης Ακτούγλου, «Το ιταλικό περίπτημα: Από την Ιστορία στη μηλληγή», στη Μιχάλη Δημητρίου (επιμ.), Συνειδούσα για. Οι ελληνικοί μύθοι στον παγκόσμιο κινηματογράφο, Πολιτιστική Ολυμπιάδα, Αθήνα 2003, σ. 182 (ο. 180-185).

3. Τα προϊστορίστα από τα προϊστορικά ευρήματα στην Ολυμπία προέρχονται από τον δασιμένο λόφο του Κρονίου. Η λατρεία του Κρονίου στη χρόνο ανάγεται στους παλαιότερους χρόνους: (Αθανάσιος Γιακουρή / Νικόλαος Γιακουρής, Ολυμπία. Το μουσείο και το εργο, Εκδόσεις Αθηνών, Αθήνα 1989, σ. 7).

4. Τα σύνομα των άλλων αδελφών ήταν Παιανιάδες, Επιμήδης, Ιάσιος, Ιάσας.

5. Γιαλούρη, Γιαλούρης, δ.π., σ. 7.

6. Στο ίδιο, σ. 131.

7. Πρίβη, «Μετά τη βασιλείου του Οέλυμπου, που κι αυτός οργάνωσε τους αγώνες, η Ολυμπία σταμάτησε μέχρι τη βασιλεία του Ιερού. Όταν ο Ιερός ανανέωσε τους αγώνες ...» (Πάσα, 5.8.5).

8. Βλ. σ. 39-40 το καταλόγου, 3.11, 3.111.

9. Για τον ιδρυτή των Ολυμπιακών αγώνων βλ. και Νικόλαος Γιακουρής: «Οι Ολυμπιακοί αγώνες στην αρχαιότητα. Οι μικρές ρίζες, το πεύκο και η διεδαγγή θους στον ιερό χώρο της Ολυμπίας», στο αφίσματα του ένθετου της Καθημερίνης, 7 ημέρες, με βέβαια -100 χρόνια Ολυμπιακοί αγώνες-, 31.3.1996, σ. 2-5.

Issues of Mythology and Methodology on the Occasion of a Myth and an Exhibition

Dimitra Mita

On the occasion of the Hercules' Exhibition, housed in the Goulandris Museum of Natural History (February 2004-June 2005), the issue is probed whether a reliable method of approaching myths exists. If we consider the time necessary for the formation of a myth as well as the myth differentiations occurring in the sources of ancient Greek literature, then we can suggest the following: the approach to myths, particularly to those that have survived and have inspired various artistic expressions until to day, should be made according to the conditions prevailing in the time of their creation or recreation; it must also reveal the successive phases of the formation of myths as well as the reasons for their occasional differentiation. This theoretical issue, like others, such as the model for the formation of myth versions, can be demonstrated, for example, through the myth of Hercules in whose personality events of centuries are compressed.

We also attempt to present a brief "prehistory" of the Olympic Games until their final formation. Thus, the role of the Idaean and the Argelian Hercules and of the rest "founders" of the Games is elucidated and the religious and political differences among the ancient tribes who have related their history with the region of Olympia, the birthplace of the Olympic Games, and the Olympia, the panhellenic games, are underlined.